

Vladimír Iljič Lenin: O Nové ekonomické politice

VII. Moskevská gubernská konference strany 29.-31.10.1921

REFERÁT NA ZASEDÁNÍ 29. ŘÍJNA 1921

Soudruzi a soudružky! Než přikročím k referátu o nové ekonomické politice, musím především poznamenat, že nechápu toto téma tak, jak možná očekávají mnozí z přítomných, nebo lépe řečeno, mohu se zabývat jen jednou nevelkou částí tohoto tématu. Přirozeně, že v této otázce může být hlavní zájem soustředěn na informaci o posledních zákonech a nařízeních sovětské vlády, jež se týkají nové ekonomické politiky, a na jejich zhodnocení. Zájem o takové téma by byl tím oprávněnější, čím víc je těchto nařízeních a čím naléhavěji je třeba, aby byla řádně vyhlášena, uspořádána a zhodnocena, a tato nutnost, pokud mohu soudit podle toho, co jsem pozoroval v Radě lidových komisařů, je dnes již velmi citelná. **Stejně tak oprávněné by bylo přání seznámit se s fakty a s čísly, která už máme o výsledcích nové ekonomické politiky. Samozřejmě, že počet potvrzených a ověřených faktů je ještě velmi malý, ale přece jen tu fakta jsou. Je nesporné, že proto, abychom se obeznámili s novou ekonomickou politikou, musíme naprosto nutně sledovat tato fakta a snažit se z nich vyvodit závěry.** Avšak ani tím, ani oním tématem se nemohu zabývat, ale budete-li mít o ně zájem, jsem přesvědčen, že pro ně najdete referenty. Mne však zajímá jiné téma, totiž **taktika, nebo, lze-li se tak vyjádřit, revoluční strategie, které jsme použili v souvislosti s obratem v naší politice, a posouzení toho, do jaké míry tato politika odpovídá tomu, jak celkově chápeme naše úkoly, to na jedné straně, a na druhé straně do jaké míry se sžilo dnešní stranické myšlení a uvědomění s nutností této nové ekonomické politiky.** Svou řeč bych chtěl věnovat výhradně této speciální otázce.

Především mě zajímá to, v jakém smyslu je možno při hodnocení naší nové ekonomické politiky mluvit o chybnosti předešlé ekonomické politiky, zda bude správné označit ji jako chybu, a konečně, je-li tomu tak, tedy v jakém smyslu může být takové hodnocení pokládáno za užitečné a nutné.

Myslím, že tato otázka má význam pro posouzení, nakolik jsme nyní ve straně zajedno v nejzásadnějších otázkách naší nynější ekonomické politiky.

Má být nyní pozornost strany zaměřena výhradně na jednotlivé konkrétní otázky této ekonomické politiky, nebo má být, alespoň občas, soustředována na hodnocení všeobecných podmínek této politiky a na to, jak členstvo strany chápe tyto všeobecné podmínky, jak se o ně zajímá a jakou pozornost jim věnuje? Mám za to, že teď je právě taková situace, že naše nová ekonomická politika není širokým kruhům strany ještě dost zřejmá a že bez jasné představy o tom, jak byla chybná předešlá ekonomická politika, nebyli bychom s to úspěšně položit základy naší nové ekonomické politiky a definitivně stanovit její směr.

Abych objasnil svou myšlenku a odpověděl na otázku, v jakém smyslu je možno a podle mého názoru nutno mluvit o chybnosti naší dřívější ekonomické politiky, dovolím si pro srovnání uvést jednu epizodu z rusko-japonské války, která nám myslím pomůže udělat si přesnější představu o vzájemném poměru různých systémů a metod politiky v takové revoluci, jako je revoluce probíhající u nás. **Příklad, o kterém mluvím, je dobývání Port Arturu japonským generálem Nogi. V tomto příkladu mi hlavně jde o to, že dobývání Port Arturu prošlo dvěma naprosto různými stadii. První stadium tvořily zuřivé útoky,**

jež všechny skončily nezdarem a stály slavného japonského vojevůdce neobyčejně mnoho obětí. Druhé stadium nastalo, když bylo nutno přejít k neobyčejně těžkému, neobyčejně namáhavému a zdlouhavému obléhání pevnosti podle všech pravidel vojenského umění, při čemž byl po určité době úkol dobytí pevnosti právě tímto způsobem vyřešen. Povšimneme-li si těchto faktů, vynoří se pochopitelně otázka: v jakém smyslu lze hodnotit první způsob operací, použitý japonským generálem proti pevnosti Port Artur, jako chybu? Byly frontální útoky na pevnost chybou? A jestliže byly chybou, jakých okolností bylo třeba, aby japonská armáda, chtěla-li správně splnit svůj úkol, mluvila o chybnosti tohoto způsobu operací a do jaké míry si ji měla uvědomit?

Na první pohled se ovšem zdá, že odpověď na tuto otázku je zcela jednoduchá. Byla-li celá řada frontálních útoků na Port Artur bezvýsledná - a to je fakt -, byly-li ztráty, které při tom útočící utrpěli, neuvěřitelně velké - a to je zase nezvratný fakt -, už z toho jasně vyplývá, že chybnost taktiky bezprostředního a přímého útoku na pevnost Port Artur nevyžaduje žádných důkazů. Ale na druhé straně jasně vidíme, že při řešení takového úkolu o velmi mnoha neznámých není snadné bez patřičných praktických zkušeností stanovit s absolutní nebo alespoň s dosti značnou přibližností a přesností, jakého způsobu operací může být použito proti nepřátelské pevnosti. Nebylo to možno stanovit dříve, dokud nebylo v praxi vyzkoušeno, jak je pevnost silná - jak jsou mohutná její opevnění, jaký je stav její posádky a pod. Jaký způsob dobytí pevnosti je správný, nebyl s to rozhodnout bez tohoto poznatku dokonce ani jeden z nejlepších vojevůdců, ke kterým generál Nogi beze sporu patřil. Avšak cíl a podmínky úspěšného ukončení celé války vyžadovaly vyřešit tento úkol co možná nejrychleji; zároveň bylo nanejvýš pravděpodobné, že dokonce i velmi značné ztráty, kdyby byly nezbytné k dobytí pevnosti ztečí, by se přece jen mnohonásobně vyplatily. Uvolnily by japonskou armádu pro operace na jiných bojištích, splnily by jeden z nejpodstatnějších úkolů dříve, než by nepřítel, t. j. ruská armáda, stačil přesunout velké síly na vzdálená bojiště, lépe je vycvičit a dosáhnout snad i toho, že by se ukázal mnohokrát silnější než japonská armáda.

Prozkoumáme-li vývoj vojenské operace jako celku a podmínky, za kterých japonská armáda bojovala, musíme dospět k závěru, že tyto útoky na Port Artur svědčily nejen o obrovském hrdinství armády, která byla schopná přinést obrovské oběti, ale znamenaly také v tehdejší situaci, t. j. na začátku operací, jedině možný způsob, který byl nutný a užitečný, protože bez ověření sil na praktickém úkolu, na dobytí pevnosti ztečí, bez vyzkoušení síly odporu nebyl předpoklad zahájit zdlouhavější a těžší boj, který již pro svou vleklou povahu v sobě celou řadu nebezpečí jiného druhu. S hlediska celkové operace nutně musíme považovat i její první část, skládající se ze zteče a útoků, za část nutnou, za část užitečnou, protože, opakují, bez takové zkoušky se japonská armáda nemohla dostatečně obeznámit s konkrétními podmínkami boje. Jaká byla situace této armády, když končila období dobývání nepřátelské pevnosti pomocí zteče? Padly tisíce a tisíce a padnou ještě další tisíce, ale pevnosti takto nedobudeme - taková byla situace, když část nebo většina si začala uvědomovat, že je třeba upustit od zteče a přejít k obléhání. Objevila-li se chyba v taktice, je třeba s touto chybou skoncovat a přiznat, že všechno, co s ní souvisí, překážčí operacím, které vyžadují změny:

je třeba zastavit útok a přejít k obléhání, k přeskupení vojsk, k novému rozdělení technických prostředků, nemluvě už o jednotlivých metodách a operacích. To, co bylo dosud, je třeba rozhodně, výslovně a jasně uznat za chybu, aby nevznikly překážky v rozvíjení

nové strategie a taktiky, v rozvíjení operací, které nyní měly být prováděny naprosto jinak a které, jak víme, skončily naprostým úspěchem, třebaže v době nepoměrně delší, než se předpokládalo.

Mám za to, že na tomto příkladu lze objasnit, v jaké situaci se octla naše revoluce, když řešila své socialistické úkoly na poli hospodářské výstavby. V tomto směru vystupují naprosto zřetelně do popředí dvě období. Jednak období přibližně od počátku roku 1918 do jara 1921, a jednak období, které máme od jara 1921.

Vzpomenete-li si na prohlášení, oficiální i neoficiální, která činila naše strana koncem roku 1917 a začátkem roku 1918, uvidíte, že jsme si i tehdy uvědomovali, že **vývoj revoluce, vývoj boje může být právě tak poměrně krátký jako i velmi zdoluhavý a svízelný**. Avšak **při posuzování možného vývoje jsme vycházeli většinou** - nevzpomínám si ani na žádné výjimky - z předpokladů, které snad vždy nebyly otevřeně vysloveny, ale které se vždy mlčky samy sebou rozuměly, **z předpokladů, že přímo přejdeme k socialistické výstavbě**. Schválně jsem si znovu přečetl, co se na příklad psalo v březnu a v dubnu 1918 o úkolech naší revoluce na poli socialistické výstavby¹⁵, a přesvědčil jsem se, že **takové předpoklady u nás skutečně byly**.

Bylo to právě ono období, kdy již **byl vyřešen tak podstatný a politicky nutný předběžný úkol, jako uchopit moc, vytvořit sovětský státní systém místo dřívějšího buržoazně parlamentního, dále úkol vyprostit se z imperialistické války, při čemž toto vyproštění, jak známo, bylo spjato se zvláště těžkými obětmi, s uzavřením neuvěřitelně ponižujícího brest-litevského míru, který nám stanovil téměř nemožné podmínky**. Po uzavření tohoto míru nastalo od března do léta 1918 období, kdy vojenské úkoly, jak se zdálo, byly už vyřešeny. Další události ukázaly, že tomu tak nebylo, že jsme se v březnu 1918 po vyřešení úkolu imperialistické války teprve blížili k počátku občanské války, která nás v souvislosti s povstáním Čechoslováků od léta 1918 stále víc a více ohrožovala. Tehdy, v březnu nebo v dubnu 1918, když jsme mluvili o našich úkolech, **stavěli jsme již proti metodám postupného přechodu takový způsob jednání, jako je boj především za vyvlastnění vyvlastňovatelů, za to, co bylo charakteristické hlavně pro první měsíce revoluce, t. j. pro konec roku 1917 a pro začátek roku 1918. A už tehdy bylo nutno říci, že naše práce na poli organizování evidence a kontroly se značně opozdila za prací a činností na poli vyvlastňování vyvlastňovatelů. To znamenalo, že jsme vyvlastnili mnohem více, než jsme byli s to evidencí obsáhnout, kontrolovat, spravovat atd., a tak tedy byl stanoven přesun od úkolu vyvlastňovat, odstraňovat moc vykořisťovatelů a vyvlastňovatelů, k úkolu organizovat evidenci a kontrolu, abych tak řekl, k prozaickým hospodářským úkolům přímého budování. A již tehdy jsme museli v celé řadě bodů jít zpátky. Na př. v březnu a dubnu 1918 se vynořila taková otázka, jako je odměňování odborníků podle platových sazeb, které odpovídaly nikoli socialistickým, nýbrž buržoazním poměrům, t. j. podle sazeb, které se nesrovnávaly s namáhavostí nebo zvláště obtížnými podmínkami práce, nýbrž vyhovovaly buržoazním návykům a poměrům buržoazní společnosti. Takové odměňování odborníků, mimořádně vysoké, buržoazně vysoké, neměla sovětská vláda původně v plánu a neodpovídalo dokonce ani celé řadě dekretů z konce roku 1917. Ale na začátku roku 1918 naše strana vydala přímé pokyny, že v tomto směru musíme udělat krok zpět a přistoupit na určitý „kompromis“ (používám slova, kterého se používalo tehdy). Usnesením Všeruského ústředního výkonného výboru z 29. dubna 1918 bylo rozhodnuto, že tuto změnu ve všeobecném mzdovém systému je nutno provést¹⁰.**

Na svou budovatelskou, hospodářskou činnost, kterou jsme tehdy postavili na první místo, jsme se dívali s jednoho hlediska. Tehdy se předpokládalo, že bude možno přejít přímo k socialismu bez předběžného období, ve kterém by byla stará ekonomika přizpůsobována ekonomice socialistické. Předpokládali jsme, že vytvořením státní výroby a státního rozdělování jsme vstoupili bezprostředně do jiného ekonomického systému výroby a rozdělování, než byl předešlý. Předpokládali jsme, že oba systémy - systém státní výroby a rozdělování a systém soukromoobchodní výroby a rozdělování - budou mezi sebou zápolit za takových podmínek, že my budeme budovat státní výrobu a rozdělování a dobývat je krok za krokem na nepřátelském systému. Říkáme, že dnes již naším úkolem není tak vy-vlastnění vyvlastňovatelů, jako evidence, kontrola, zvyšování produktivity práce a utužování kázně. To jsme říkali v březnu a v dubnu 1918; ale vůbec jsme se nestarali o to, v jakém vzájemném poměru se octne naše ekonomika k trhu, k obchodu. Když jsme v souvislosti s polemikou proti částí soudruhů, kteří popírali přípustnost brest-litevského míru, vytyčili na př. na jaře 1918 otázku státního kapitalismu, nebyla vytyčena tak, že půjdeme zpátky, ke státnímu kapitalismu, nýbrž tak, že naše situace by byla snazší a k řešení socialistických úkolů bychom byli bliž, kdyby u nás v Rusku byl státní kapitalismus převládajícím hospodářským systémem. Na tuto okolnost bych vás chtěl zvlášť upozornit; protože se mi to zdá nutné pro pochopení toho, v čem záležela změna naší ekonomické politiky a jak je třeba tuto změnu hodnotit.

Uvedu příklad, který by mohl konkrétněji a názorněji ukázat, za jakých podmínek se rozvíjel náš boj. Nedávno se mi v Moskvě dostal do rukou soukromý „Listok Ob'javlenij““. Po třech letech naši dřívější ekonomické politiky působil na mne tento „Listok Ob'javlenij“ dojmem čehosi naprosto neobyčejného, úplně nového a podivného. Ale s hlediska všeobecných metod naší ekonomické politiky na tom nic divného není. Vezmeme-li tento malý, avšak dost charakteristický příklad, musíme si připomenout, jak se boj vyvíjel, jaké byly jeho úkoly a metody v naší revoluci vůbec. **Jedním z prvních dekretů z konce roku 1917 byl dekret o státním monopolu na inzerci.** Co tento dekret znamenal? **Znamenal, že proletariát, který dobyl státní moci, chce pokud možno postupně přecházet k novým společensko-ekonomickým vztahům, ne úplně odstranit soukromý tisk, nýbrž podřídí jej jistému státnímu řízení a uvést jej na dráhu státního kapitalismu.** Dekret, který zaváděl státní monopol na inzerci, tím předpokládal, že soukromopodnikatelské noviny zůstanou všeobecným zjevem, že zůstane ekonomická politika vyžadující soukromé inzerci, že zůstane také instituce soukromého vlastnictví, že zůstane celá řada soukromých podniků, které budou potřebovat reklamu a inzerci. Takový byl a jedině tak mohl být myšlen dekret o monopolizaci soukromé inzerci. Něco podobného je také v dekretech týkajících se bankovníctví, ale abych příklad nekomplikoval, nebudu o tom mluvit.

Jaký byl osud dekretu o monopolizaci soukromé inzerci, který byl vydán v prvních týdnech existence sovětské moci? Stalo se, že byl záhy nadobro zapomenut. Vybavujeme-li si dnes v paměti vývoj boje a podmínky, za kterých od té doby probíhal, je nám k smíchu, když si vzpomeneme na to, jak jsme byli naivní, že jsme koncem roku 1917 mohli mluvit o zavedení státního monopolu na soukromou inzerci. Jaké soukromé inzeráty mohly být v období urputného boje! Nepřítel, t. j. kapitalistický svět, odpověděl na tento dekret sovětské moci tím, že pokračoval v boji a vystupňoval jej do krajnosti, do všech důsledků. Dekret předpokládal, že sovětská moc, proletářská diktatura je tak upevněna, že tu žádná jiná ekonomika být nemůže, že nevyhnutelnost podřídí se jí je celé mase soukromých podnikatelů a jednotlivých zaměstnavatelů tak zřejmá, že přijmou boj na té základně, na kterou jsme my jako státní moc tento boj uvedli. Vám, říkali jsme, zůstávají soukromé publikace, vám zůstává soukromé podnikání, vám zůstává svoboda

inzerce nezbytná pro potřebu' těchto podniků, z inzerce je jen vyměřena státní daň, je jen soustředována v rukou státu, ale systém soukromé inzerce sám o sobě se nejen neruší, nýbrž naopak, dává se vám určitá výhoda, jak tomu bývá vždy při správném soustředění informací. Ve skutečnosti však došlo k tomu, že jsme museli rozvinout boj na zcela jiném poli. Nepřítel, t.j. třída kapitalistů, odpověděl na tento dekret státní moci tím, že neuznal celou tuto státní moc. O nějaké inzerci nemohlo být ani řeči, poněvadž všechno, co zůstalo v našem zřízení buržoazně kapitalistické, soustředovalo již tehdy všechny své síly k boji o samé základy moci. Nám, kteří jsme kapitalistům navrhli: „Podříd'te se státnímu regulování, podříd'te se státní moci a místo úplného odstranění podmínek, které odpovídaly starým zájmům, zvykům a názorům obyvatelstva, budete mít postupnou přeměnu všeho toho cestou státního regulování" - byla položena otázka samé naší existence. Taktika, kterou zvolila třída kapitalistů, záležela v tom, aby nás vyprovokovali k boji, k urputnému a neúprosnému boji, který nás donutil nepoměrně radikálněji rozbit staré poměry, než jsme předpokládali.

Dekret o monopolizaci soukromé inzerce vyzněl naprázdno - zůstal na papíře, a život, t. j. odpor třídy kapitalistů, donutil naši státní moc, aby celý boj přenesla na zcela jinou rovinu, ne na takové nicotné, směšně malicherné otázky, kterými jsme se koncem roku 1917 ve své naivitě zabývali, ale na otázku: být či nebýt - zlomit sabotáž celé úřednické třídy, odrazit armádu bělogvardějců, kterou podporovala buržoasie celého světa.

Myslím, že tato dílčí epizoda s dekretem o inzerci dává užitečné lekce v základní otázce, byla-li stará taktika chybná nebo nebyla. Posuzujeme-li ovšem dnes události s perspektivou dalšího historického vývoje, nutně shledáme, že tento náš dekret byl naivní a v jistém smyslu chybný, ale zároveň v něm bylo správné i to, že státní moc - proletariát - učinil pokus přejít k novým společenským poměrům, abych tak řekl, s největší přizpůsobivostí k tehdejším poměrům, podle možnosti postupně a bez zvláštní radikální přeměny. Nepřítel, t. j. třída buržoasie, použil všech prostředků, aby nás dohnal k nejkrajnějšímu boji. Bylo to s hlediska nepřítele strategicky správné? Zajisté, bylo to správné, protože jak by se byla mohla buržoasie, dokud na tomto poli nevyzkoušela své síly v přímém utkání, rázem podřídít zcela nové, ještě nikdy nevidané proletářské moci? „Dovolte, vážení pánové," odpovídala nám buržoasie, „nebudeme se vůbec s vámi bavit o inzerci, ale o tom, ne-najde-li se u nás další Wrangel, Kolčak, Děnikin a nepomůže-li jim mezinárodní buržoasie, aby vyřešili zcela jiné otázky než to, budete-li mít státní banku nebo ne." O této Státní bance, stejně jako o inzerci, se u nás koncem roku 1917 celkem hodně napsalo, ale zůstalo to většinou jen na papíře.

Buržoasie nám tehdy odpovídala s hlediska svých zájmů správnou strategií: „Nejdříve se utkáme kvůli zásadní otázce, jste-li vůbec státní moci nebo se vám to jen zdá, a tato otázka se už ovšem nerozhodne dekrety, nýbrž válkou, násilím, a to bude pravděpodobně válka nejen nás, kapitalistů vyhnaných z Ruska, nýbrž všech, komu záleží na kapitalistickém řádu. A ukáže-li se, že ostatnímu světu na tom dost záleží, pak nám, ruským kapitalistům, mezinárodní buržoasie poskytne pomoc." Když buržoasie takto postupovala, jednala s hlediska obrany svých zájmů správně. Dokud měla alespoň jiskřičku naděje na vyřešení zásadní otázky nejúčinnějším prostředkem - válkou -, ani nemohla, ba ani nesměla přistoupit na dílčí ústupky, které jí dávala sovětská moc v zájmu pozvolnějšího přechodu k novému pořádku. „Žádný přechod, žádné novoty!" tak odpovídala buržoasie.

Proto se události vyvinuly tak, jak to vidíme teď. Na jedné straně vítězství proletářského státu s neobyčejným rozmachem boje, který byl příznačný pro celé období roku 1917 a 1918, za neobyčejného nadšení lidu, na druhé straně pokus o ekonomickou politiku sovětské moci,

původně rozvržený na řadu postupných změn, na opatrnější přechod k novému pořádku, což se projevilo mimo jiné také na malém příkladě, který jsem uvedl. Místo toho nepřátelský tábor odpověděl sovětské moci odhodláním k neúprosnému boji, aby se poznalo, může-li se sovětská moc jako stát udržet v systému mezinárodních hospodářských vztahů. Tuto otázku mohla vyřešit jedině válka, která byla jakožto občanská válka neobyčejně urputná, čím obtížnějším se stával boj, tím méně místa zbývalo pro opatrný přechod. V této logice boje si buržoasie, jak jsem už řekl, počínala se svého stanoviska správně. A co jsme mohli říci my? **„Vy, páni kapitalisté, nás nezastrašíte. Porazíme vás ještě i na tomto poli, jako jste byli poraženi na poli politickém i s vaším Ústavodárným shromážděním.“** Jinak jsme jednat nemohli. Jakýkoli jiný postup by byl znamenal, že bychom úplně kapitulovali.

Vzpomeňte si na situaci, za které se náš boj rozvíjel, a pochopíte, v čem záležela tato změna, zdánlivě nesprávná a náhodná, proč jsme, opíraje se o všeobecné nadšení a o zajištěné politické panství, mohli snadno rozehnat Ústavodárné shromáždění, a proč jsme zároveň museli vyzkoušet řadu opatření, sledujících postupný, opatrný přechod k ekonomickým přeměnám, proč nás konečně logika boje a odpor buržoasie donutily sáhnout k nejkrajnějším, nejrozhodnějším, na nic se neohlížejícím metodám občanské války, která pustošila Rusko tři léta.

Na jaře 1921 se ukázalo, že nás stihla porážka při pokusu „útokem“, t.j. co nejkratším, nejrychlejším a nejpřímějším způsobem přejít k socialistickým základům výroby a rozdělování. Politická situace na jaře 1921 nám ukázala, zeje nevyhnutelné, abychom v řadě hospodářských otázek ustoupili na posice státního kapitalismu, přešli od „zteče“ k „obléhání“.

Vyvolává-li takový přechod u někoho stížnosti, náрек, skleslost a nevoli, je třeba mu říci: porážka není tak nebezpečná jako strach přiznat svou porážku, vyvodit z toho všechny důsledky. Vojenský boj je mnohem prostší než boj socialismu proti kapitalismu, vítězili jsme nad Kolčaky a spol. proto, že jsme se nebáli přiznávat své porážky, protože jsme se nebáli brát si z nich ponaučení, mnohokrát předělávat to, co nebylo doděláno nebo co bylo uděláno špatně.

Stejně tak je třeba postupovat na poli mnohem složitějšího a obtížnějšího boje socialistické ekonomiky proti ekonomice kapitalistické. Nebojme se přiznat porážku. Berme si z porážky poučení. Bedlivěji, obezřeleji a systematictěji předělávejme to, co bylo uděláno špatně. Kdybychom strpěli názor, že přiznat porážku, stejně jako vyklidit posice, vzbuzuje skleslost a zeslabení energie v boji, pak bychom museli říci, že takoví revolucionáři nestojí ani za zlámanou grešli.

Já však doufám, že o bolševicích, zocelených tříletými zkušenostmi z občanské války, nikdo nic podobného nebude moci říci, s výjimkou ojedinělých případů. Naše síla byla a bude v tom, abychom naprosto střízlivě posuzovali nejtěžší porážky a brali si z nich poučení, co má být v naší činnosti změněno. A proto je třeba mluvit otevřeně. Je to žádoucí a důležité nejen s hlediska teoretické pravdy, nýbrž i s praktické stránky. Nemůžeme se naučit řešit své úkoly novými metodami dnes, jestliže nám včerejší zkušenost neotevřela oči a neukázala, že staré metody byly nesprávné.

Úkol přechodu k nové ekonomické politice je právě v tom, že po pokusu o bezprostřední socialistickou výstavbu za neslýchané těžkých podmínek, za občanské války, za situace, kdy nám buržoasie vnucovala formy tvrdého boje, vyvstala před námi na jaře 1921 jasná situace:

nikoli bezprostřední socialistická výstavba, nýbrž ústup v celé řadě oblastí ekonomiky ke státnímu kapitalismu, nikoli frontální útok, nýbrž velmi těžký, obtížný a nepříjemný úkol zdoluhavého obléhání, spojeného s celou řadou ústupů. A toto je nutné k tomu, abychom mohli přikročit k řešení hospodářské otázky, t. j. k zajištění hospodářského přechodu k základům socialismu.

Nemohu se dnes zmiňovat o číslech nebo výsledcích či faktech, která by ukázala, co nám přinesla tato politika návratu ke státnímu kapitalismu. Uvedu pouze jeden malý příklad. Víte, že jedním z hlavních středisek naší ekonomiky je doněcká pánev. Víte, že tam máme největší bývalé kapitalistické podniky, které se vyrovnají kapitalistickým podnikům v západní Evropě. Víte také, že tam naším úkolem bylo nejdříve obnovit průmyslové velkopodniky: s nevelkým počtem dělníků je pro nás snazší přikročit k obnově doněckého průmyslu. **Ale co tam vidíme dnes, po jarním obratu v politice? Pozorujeme tam pravý opak: zvláště úspěšný rozvoj výroby v malých rolnických šachtách, které jsme začali pronajímat. Vidíme rozvoj vztahů státního kapitalismu. Rolnické šachty dobře pracují, dodávají státu jako nájemné asi 30% vytěženého uhlí. Rozvoj výroby v Donbasu ukazuje všeobecné značné zlepšení v porovnání s katastrofálním stavem letos v létě, a v tomto zlepšení nemalou úlohu hraje zlepšení výroby v malých šachtách, v nichž se těží podle zásad státního kapitalismu. Nemohu se zde pustit do rozboru všech příslušných údajů, ale přece jen všichni můžete názorně vidět na tomto příkladu určité praktické výsledky změny politiky. **Oživení hospodářského života - a to potřebujeme stůj co stůj -, zvýšení produktivity, což také potřebujeme stůj co stůj, všeho toho jsme již začali dosahovat částečným návratem k systému státního kapitalismu. Na naší dovednosti, na tom, do jaké míry správně budeme nadále uplatňovat tuto politiku, bude záviset také to, jak příznivé budou další výsledky.****

Ted' se vracím k tomu, abych rozvinul svou základní myšlenku. Postačí tento jarní přechod k nové ekonomické politice, tento náš ústup k prostředkům, způsobům a metodám činnosti státního kapitalismu k tomu, abychom zastavili ústup a začali se už připravovat k útoku? Ne, ukázalo se, že ještě nepostačí. A to z tohoto důvodu. Vrátime-li se k přirovnání, o kterém jsem mluvil na začátku (o zteči a obléhání za války), nedokončili jsme ještě přeskupení vojsk, nové rozdělení technických prostředků atd. - zkrátka nedokončili jsme přípravu k novým operacím, které nyní, podle nové strategie a taktiky, musí probíhat jinak. Prožíváme-li nyní přechod ke státnímu kapitalismu, vzniká otázka, je-li třeba usilovat o to, aby metody činnosti, které odpovídaly dřívější ekonomické politice, nám nyní nepřekážely. Samo sebou se rozumí - a naše zkušenosti nám to ukázaly -, že o to musíme usilovat. **Na jaře jsme říkali, že se nebudeme bát návratu ke státnímu kapitalismu, a mluvili jsme o našich úkolech právě jako o zavedení směny zboží. Celá řada dekretů a nařízení, obrovské množství článků, veškerá propaganda, celé zákonodárství od jara 1921 bylo zaměřeno na oživení směny zboží. Co bylo obsaženo v tomto pojmu? Jaký byl, mohu-li se tak vyjádřit, plán výstavby, předpokládaný tímto pojmem? **Předpokládalo se, že průmyslové výrobky budou více méně socialisticky směňovány v celém státě za produkty zemědělské a že touto směnou zboží bude obnoven velkopřůmysl jako jediný základ socialistické organizace. A co se ukázalo? Ukázalo se - dnes to všichni velmi dobře znáte z praxe, ale je to vidět i z celého našeho tisku -, že směna zboží se nezdařila:****

nezdařila se v tom smyslu, že se přeměnila v koupi a prodej. A nyní jsme nuceni si to uvědomit, nechceme-li strkat hlavu do písku; nechceme-li se tvářit jako lidé, kteří nevidí svou porážku, nebojíme-li se podívat nebezpečí tváří v tvář. **Musíme si uvědomit, že ústup nepostačil, že je nutno provést ještě další ústup, ještě víc zpátky, kdy od státního**

kapitalismu přejdeme k zavedení státního regulování koupě a prodeje a peněžního oběhu. Se směnou zboží se to nepovedlo, soukromý trh ukázal, že je silnější než my, a místo směny zboží se z toho stala obyčejná koupě a prodej, obchod.

Hled'te se mu přizpůsobit, jinak vás zavalí živel koupě a prodeje, peněžního oběhu!

Proto jsme v postavení lidí, kteří jsou stále ještě nuceni ustupovat, aby potom nakonec přešli k útoku. Proto si dnes všichni musíme uvědomit, že dřívější metody ekonomické politiky byly chybné. Musíme si toho být vědomi, abychom si ujasnili, v čem je nyní jádro situace, v čem je svéráznost nastávajícího přechodu. V tuto chvíli nestojí před námi naléhavé zahraniční politické úkoly. Nestojí před námi ani naléhavé vojenské úkoly. Teď máme před sebou hlavně hospodářské úkoly a musíme mít na paměti, že nejbližší přechod nemůže být přímým přechodem k socialistické výstavbě.

Své dílo (hospodářské) jsme ještě nemohli za tři roky uspořádat. Ukázalo se, že vyřešit tento úkol v tak krátké době, za takového rozvratu, bídy a kulturní zaostalosti, jaké byly u nás, bylo nemožné. Ale útok celkem neproběhl beze stop a bez užitku.

Teď jsme se octli v situaci, kdy jsme nuceni ještě trochu ustoupit, nejen ke státnímu kapitalismu, nýbrž i ke státnímu regulování obchodu a peněžního oběhu. Jedině touto cestou, ještě zdoluhavější než jsme předpokládali, můžeme obnovovat hospodářský život. Obnovit správný systém ekonomických vztahů, obnovit drobné rolnické hospodářství, obnovit a povznést velkopřůmysl vlastními silami. Jinak se z kříse nedostaneme. Jiného východiska není; zatím si však lidé v našich řadách ještě dost jasně neuvědomují nevyhnutelnost této ekonomické politiky. Když se na příklad říká: máme před sebou úkol, aby se stát stal velkoobchodníkem nebo se naučil vést velkoobchod, úkol komerční, obchodní, zdá se to neobyčejně podivné a leckomu i neobyčejně hrozné. „Jestliže komunisté dospěli až tak daleko, že se nyní dávají na pořad úkoly obchodní, nejobyčejnější, nejprostší, nejvšednější a nejmizernější obchodní úkoly, co tu ještě může zůstat z komunismu? Neměli by lidé kvůli tomu propadnout úplné skleslosti a říci: „Nu, všechno je ztraceno !““ Myslím, že rozhlédneme-li se kolem sebe, můžeme zpozorovat takové nálady a ty jsou neobyčejně nebezpečné, poněvadž kdyby se hojně rozšířily, zmátly by jen mnohé lidi a ztížily by střízlivé chápání našich bezprostředních úkolů. **Kdybychom tajili sobě, dělnické třídě, masám, to, že jak na jaře 1921, tak i teď na podzim a v zimě 1921-1922 stále ještě ustupujeme na hospodářském úseku, znamenalo by to odsuzovat se k úplné neuvědomělosti, znamenalo by to nemít odvahu hledět zpřímá na vzniklou situaci. Za takových podmínek by práce a boj byly nemožné.**

Kdyby armáda, která se přesvědčila, že není s to dobýt pevnosti útokem, prohlásila, že odmítá ustoupit ze starých posic, že nové posice nezaujme, že nepřejde k novým způsobům řešení úkolu, o takové armádě by lidé řekli: **kdo se naučil útočit, ale nenaučil se za jistých těžkých podmínek, když se jim přizpůsobil, ustupovat, ten válku vítězně nedokončí.** Takové války, které by začínaly a končily nepřetržitým vítězným útokem, nikdy ve světové historii nebyly, nebo bývaly jen výjimkou. To platí, mluvíme-li o obvyklých válkách. A **za takové války, kdy se rozhoduje o osudu celé třídy, kdy se rozhoduje otázka: socialismus nebo kapitalismus, bylo by rozumné předpokládat, že lid, který po prvé řeší tento úkol, může hned najít jedině správný a neomylný způsob? Jaké máme důvody pro takový předpoklad? Žádné! Zkušenosti svědčí o opaku.** Mezi úkoly, které jsme řešili, nebyl ani jediný, který by byl od nás nevyžadoval, abychom jej neřešili znovu. Po porážce se do toho pustit znovu, všechno předělat, přesvědčit se, jak lze přikročit k řešení úkolu, ne snad

právě ke konečně správnému řešení, ale k řešení alespoň uspokojivému - tak jsme pracovali, tak musíme pracovat i nadále. **Kdyby nebyla za oné perspektivy, která se před námi otevírá, v našich řadách jednomyslnost, byl by to nejsmutnější příznak, že se ve straně zahnízdila nanejvýš nebezpečná skleslost. A naopak, nebudeme-li se bát říkat bez obalu dokonce i trpkou a tvrdou pravdu, pak se naučíme, jistě a nepochybně se naučíme překonávat všechny obtíže.**

Musíme se postavit na půdu existujících kapitalistických poměrů. Zalekneme se tohoto úkolu? Nebo řekneme, že to není komunistický úkol? To by znamenalo nechápat revoluční boj, nechápat ráz tohoto boje, nejnapjatějšího a spojeného s nejnečekanějšími změnami, kterým se nemůžeme žádným způsobem vyhnout.

Učiním teď některé závěry.

Dotknu se otázky, která mnohé zajímá. **Provádíme-li nyní, na podzim a v zimě 1921, ještě další ústup, kdy těmto ústupům bude konec?** Takovou otázku, vyslovenou přímo nebo i ne zcela přímo, můžeme slyšet dost často. Tato otázka mi však připomíná podobnou otázku v době brest-litevského míru. Když jsme uzavřeli brest-litevský mír, leckdo se nás ptal: „Jestliže jste učinili německému imperialismu ty a ty ústupky, kdy vlastně bude konec ústupkům, a kde je záruka, že jim bude vůbec konec? A když děláte ústupky, nezvyšujete nebezpečí své situace?“ **Samozřejmě, zvyšujeme nebezpečí své situace, ale nesmí se zapomínat na základní zákony každé války. Živelnost války znamená nebezpečí. Ve válce není ani jedné chvilky, kdy by člověk nebyl obklopen nebezpečím. A co je diktatura proletariátu? To je válka, a to válka mnohem krutější, zdlouhavější a úpornější než kterákoli z minulých válek. Tady nám hrozí nebezpečí na každém kroku.**

Situace, kterou vytvořila naše nová ekonomická politika - rozvoj drobných obchodních podniků, pronájem státních podniků aj.; to všechno znamená rozvoj kapitalistických vztahů, a nevidět to by znamenalo naprosto ztratit hlavu.

Samo sebou se rozumí, že zesílení kapitalistických vztahů znamená již samo o sobě zvýšení nebezpečí. Můžete mi ukázat nějakou cestu v revoluci, nějaké její etapy a metody, kde by nebylo nebezpečí? Kdyby nebezpečí zmizelo, znamenalo by to, že nastal konec války a přestala diktatura proletariátu, ale to samozřejmě nikoho z nás teď ani nenapadne. Každý krok v této nové ekonomické politice znamená celou řadu nebezpečí. Když jsme na jaře říkali, že nahrazujeme povinnost odvádět všechny přebytky naturální daní, že dekretem zaručujeme svobodné obchodování s přebytky, které zbudou po odvedení naturální daně, umožňovali jsme tím svobodný rozvoj kapitalismu. Nevědět to by znamenalo, že jsme naprosto přestali chápat základní ekonomické vztahy a pozbyli možnosti porozhlédnout se a správně postupovat. Jistě, změnil se způsob boje - změnil se i podmínky nebezpečí. Když se rozhodovalo o otázce moci sovětu, o rozehnutí Ústavodárného shromáždění, hrozilo nebezpečí v ohledu politickém. Toto nebezpečí bylo nepatrné. Když však nastala epocha občanské války, kterou podporovali kapitalisté celého světa, vyvstalo válečné nebezpečí, a to bylo už hrozivější. **Když jsme konečně změnili svou ekonomickou politiku, nebezpečí se ještě zvětšilo, protože ekonomika, která se skládá z obrovského množství hospodářských, všedních drobností, kterým lidé obyčejně přivykají a jež přehlížejí, vyžaduje od nás zvláštní pozornost a vypětí a zvláště rozhodně nutí naučit se správným metodám, jak překonávat nebezpečí. Obnovení kapitalismu, rozvoj buržoasie; rozvoj buržoazních vztahů v obchodu atd. je právě ono nebezpečí, které je charakteristické pro**

naši nynější hospodářskou výstavbu, pro naše nynější postupné přistupování k řešení úkolu mnohem obtížnějšího, než byly úkoly dřívější. Tady nesmí dojít k nejmenšímu omylu.

Musíme pochopit, že nynější konkrétní situace vyžaduje státní regulování obchodu a peněžního oběhu a že právě tady musíme ukázat, co dovedeme. V naší ekonomické skutečnosti je více rozporů, než jich bylo před novou ekonomickou politikou: dílci, nevelká zlepšení hospodářského postavení jedněch vrstev obyvatelstva, nevelkého počtu lidí- naprostý nepoměr mezi hospodářskými zdroji a nezbytnými potřebami druhých, většiny. Rozporů přibýlo. A je pochopitelné, že pokud prožíváme náhlý přelom, nemůžeme se z těchto rozporů naráz vymanit.

V závěru bych chtěl zdůraznit tři hlavní témata svého referátu. Prvním je všeobecná otázka: v jakém smyslu máme přiznat chybnost ekonomické politiky naší strany v období, které předcházelo nové ekonomické politice? Vynasnažil jsem se na příkladu z jedné války objasnit nutnost přechodu od zteče k obléhání, nutnost útoku na počátku a nutnost ujasnit si význam nových způsobů boje po nezdaru zteče.

Dále. První poučení a první etapa, která nabyla zřetelných obrysů na jaře roku 1921, byl rozvoj státního kapitalismu na nové cestě. V tomto směru jsou tu některé úspěchy, jsou tu však také nebyvalé rozpory. Tuto oblast jsme dosud neovládli.

A za třetí: po onom ústupu, který jsme museli provést na jaře roku 1921 od socialistické výstavby ke státnímu kapitalismu, vidíme, že se na pořad dostalo **regulování obchodu a peněžního oběhu; i když se nám zdá obchod sebevzdálenější od komunismu, právě tady stojí před námi svérázný úkol. Jedině tehdy, až vyřešíme tento úkol, budeme s to přikročit k zabezpečování naprosto neodkladných hospodářských potřeb, a jedině takto si můžeme zajistit možnost obnovit velkopřemysl cestou sice delší, ale jistější a nyní pro nás také jediné možnou.**

To je hlavní, co musíme mít na zřeteli, pokud jde o novou ekonomickou politiku. Při řešení otázek této politiky musíme jasně vidět základní vývojové linie, abychom se vyznali ve zdánlivém chaosu, který nyní pozorujeme v ekonomických vztazích, kdy vedle hroutícího se starého vidíme dosud slabé výhonky nového, kdy často vidíme i metody naší činnosti, neodpovídající novým podmínkám. Když jsme si vytyčili úkol zvýšit výrobní síly a obnovit velkopřemysl jako jediný základ socialistické společnosti, musíme si počínat tak, abychom k tomuto úkolu správně přistoupili a stůj co stůj jej vyřešili.

ZÁVĚREČNÉ SLOVO

Soudruzi! Dříve než odpovím na písemné připomínky, chtěl bych odpovědět několika slovy soudruhům, kteří zde mluvili. Myslím, že je nutno upozornit na jedno nedorozumění v řeči s. Larina. **Bud jsem se já nepřesně vyjádřil, nebo on mě nesprávně pochopil, když spojil otázku regulování, o které jsem mluvil, s otázkou regulování průmyslu. To je zjevně nesprávné. Já jsem mluvil o regulování obchodu a peněžního oběhu a porovnával jsem je se směnou zboží.** A ještě je třeba říci toto: chceme-li ke své politice, ke svým usnesením, ke své propagandě a agitaci přistupovat tak, abychom dosáhli zlepšení této propagandy,

agitace a našich dekretů, pak nesmíme přehlížet výsledky posledních zkušeností. **Je pravda, že jsme na jaře roku 1921 mluvili o směně zboží? Ovšemže je to pravda, a vy to všichni víte. Je pravda, že se ukázalo, že směna zboží jakožto systém neodpovídá skutečnosti, která od nás vyžadovala místo směny zboží peněžní oběh, koupi a prodej za peníze? To je rovněž nesporné, to dokazují fakta.** Tu je odpověď s. Stukovovi i Sorinovi, kteří mluvili o vymyšlení chyb. Zde máte názorný příklad ne vymyšlené, nýbrž nesporné chyby.

Zkušenosti z naší ekonomické politiky v posledním období, jarem počínaje, ukázaly, že se na jaře 1921 o novou ekonomickou politiku nikdo nepřel, celá strana ji na sjezdech, na konferencích a v tisku přijala naprosto jednomyslně. Staré spory neovlivnily ani v nejmenším toto nové jednomyslné rozhodnutí. **Toto rozhodnutí vycházelo z toho, že pomocí směny zboží můžeme provést bezprostřednější přechod k socialistické výstavbě. Nyní jasně vidíme, že je zde zapotřebí ještě okliky - přes obchod.**

Soudruzi Stukov a Sorin si velmi stěžovali, že prý se tu mluví o chybách, a zda prý to nejde bez vymyšlení chyb. Ovšem budeme-li si chyby vymýšlet, bude to opravdu hodně špatné. Ale budeme-li se vyhýbat praktickým otázkám, tak jako soudruh Gonikman, bude to úplně nesprávné. Pronesl téměř celou řeč o tom, že „historický jev se nemohl vyvinout jinak, než jak se vyvinul“. To je věc naprosto nesporná, a přirozeně, nám všem z abecedy komunismu, z abecedy historického materialismu a z abecedy marxismu známá. Uvažujme tímto způsobem. Řeč s. Semkova - je to historický jev nebo není? Já tvrdím, že je to rovněž historický jev. Právě ta okolnost, že se tento historický jev nemohl vyvinout jinak, než jak se vyvinul, dokazuje, že zde nejde ani o vymyšlení chyb, ani o nesprávné přání nebo nesprávné napomáhání tomu, aby členové strany propadli malomyslnosti, rozpakům a pocitu sklíčenosti. Soudruzi Stukov a Sorin se velmi obávali, že toto přiznání chyby bylo tak či onak, zcela nebo z poloviny, přímo nebo nepřímě přece jenom škodlivé, protože šířilo malomyslnost a vyvolávalo pocit sklíčenosti. Já jsem chtěl svými příklady právě ukázat, že podstata věci je v tomto: má dnes praktický význam přiznat chybu, je třeba dnes něco změnit po tom, co se stalo a co se nutně muselo stát? Nejdříve byla zteč a teprve potom jsme přešli k obléhání, to všichni vědí, a dnes nám v provádění naší ekonomické politiky brání chybné používání metod, které by snad za jiných podmínek byly skvělé, ale nyní jsou škodlivé. Tomuto tématu se téměř všichni soudruzi, kteří zde mluvili, úplně vyhnuli, ale v tom, a pouze v tom je celá podstata věci. Nejlepším spojencem se mi tu zdál právě s. Semkov, protože tuto chybu názorně vyjádřil. Kdyby nebylo s. Semkova, nebo kdyby dnes nemluvil, pak by opravdu mohl vzniknout dojem: zдалipak si ten Lenin chyby nevymyslel? **Ale soudruh Semkov řekl velmi jasně: „Co mluvíte o státním obchodu! Ve vězeních nás obchodovat neučili.“ To je pravda, s. Semkove, že nás ve vězeních obchodovat neučili! A bojovat nás ve vězeních učili? A řídit stát nás ve vězeních učili? A urovnávat spory mezi různými lidovými komisariáty a uvádět v soulad jejich činnost - takové krajně nepřijemné věci nás někdy a někde učili? Nikde nás tomu neučili. V nejlepším případě ve vězeních neučili nás, ale my sami jsme se učili marxismu, dějinám revolučního hnutí** a j. S tohoto hlediska velmi mnozí neseseděli ve vězeních zbytečně. Když nám říkají: „Nás ve vězeních obchodovat neučili,“ je z těchto slov vidět právě chybné chápání praktických úkolů našeho dnešního boje a činnosti strany. A to je právě ona chyba, která spočívá v přenášení metod vhodných pro „zteč“ do období „obléhání“. Soudruh Semkov odhalil chybu, která se vyskytuje v řadách strany. Tuto chybu je třeba si uvědomit a napravit.

Kdybychom se mohli opřít o válečné a politické nadšení, které bylo nespornou a gigantickou historickou silou a sehrálo velikou úlohu, která bude mít dlouhá léta odezvu i v mezinárodním dělnickém hnutí - kdyby nám toto nadšení při určitém stupni kultury a při určité zachovalosti

našich továren pomohlo přejít k přímé socialistické výstavbě, nezabývali bychom se takovou nepříjemnou věcí, jako je obchodní kalkulace a umění obchodovat. Pak by toho nebylo zapotřebí. Ale dnes se tím musíme zabývat. Proč? Protože řídíme a musíme řídit hospodářskou výstavbu. Hospodářská výstavba nás dovedla do takové situace, že se musíme uchýlovat nejen k takovým nepříjemným věcem, jako je pronájem, ale i k takové nepříjemné věci, jako je obchod. Dalo se čekat, že taková nepříjemná situace vyvolá malomyslnost a skleslost. Ale kdo je zde vinen? Není vinen ten, u něhož se projevuje tato skleslost, tato malomyslnost? **Je-li hospodářská skutečnost, v níž jsme se octli v důsledku celého souhrnu hospodářských a politických podmínek, mezinárodních a ruských, je-li tato skutečnost taková, že se stal faktem peněžní oběh a ne směna zboží, je-li nutno zaměřit svůj úkol na zregulování nynějšího obchodu, nynějšího špatného peněžního oběhu, máme my, komunisté, říci, že nám do toho nic není? To by právě byla nejškodlivější malomyslnost, naprosto zoufalá nálada, a to by znemožnilo jakoukoli práci.**

Situaci, v níž pracujeme, nevytváříme jenom my: ta závisí také na hospodářském boji a na našich vzájemných vztazích s jinými zeměmi. To má takové výsledky, že jsme letos na jaře vytyčili otázku pronájmu, a dnes musíme vytyčit i otázku obchodu a peněžního oběhu. Odbývat to tím, že „nás ve vězeních obchodovat neučili“, znamená poddávat se nepřípustné malomyslnosti, znamená to neplnit svůj hospodářský úkol. Bylo by to mnohem příjemnější, kdyby bylo možno vzít kapitalistický obchod zteči, a za jistých podmínek (nezničené továrny, vysoká hospodářská a kulturní úroveň) není pokus o „zteč“, t. j. o bezprostřední zavedení směny zboží žádnou chybou. Ale dnes je chybou právě to, že nechceme pochopit nutnost a nevyhnutelnost jiného postupu. To není vymyšlená chyba, to není chyba z oblasti historie - to je poučení, abychom správně pochopili to, co můžeme a co musíme dělat dnes. Může strana úspěšně splnit svůj úkol, bude-li k němu přistupovat s úvahou: „Nás ve vězeních obchodovat neučili,“ my obchodní kalkulaci nepotřebujeme? **Mnohému, čemu nás neučili ve vězeních, jsme se museli učit po revoluci, a my jsme se učili a učili jsme se velmi úspěšně.**

Myslím, že naučit se rozumět obchodním vztahům a obchodu je naší povinností, a my se začneme úspěšně učit a naučíme se tomu, začneme-li mluvit o tomto úkolu bez výtáček. Museli jsme ustoupit natolik, že se otázka obchodu stala praktickou otázkou strany, otázkou hospodářské výstavby, **čím je diktován přechod k obchodním zásadám? Nynějšími okolnostmi, současnými podmínkami. Je nezbytný k tomu, aby byl rychle obnoven velkopřůmysl a aby se urychleně spojil se zemědělstvím, aby nastala správná směna výrobků.** V zemi s vyvinutějším průmyslem to všechno proběhne mnohem rychleji, u nás to probíhá oklikou a zdlouhavě, ale nakonec toho, o čem usilujeme, bude dosaženo. A **dnes se musíme řídit těmi úkoly, jež ukládá dnešek a zítřek nám, naší straně, která musí řídit hospodářství celého státu.** Dnes již nemůžeme mluvit o směně zboží, protože ta jakožto aréna boje se nám vymkla z rukou. To je nesporný fakt, ať je nám jakkoli nepříjemný. Máme snad říci, že víc už nemůžeme nic dělat? Rozhodně ne. **Musíme se učit. Musíme se učit státnímu regulování obchodních vztahů - je to úkol těžký, ale není na něm nic nemožného. A my tento úkol vyřešíme, neboť jsme řešili úkoly pro nás neméně nové, nutné a obtížné. Družstevní obchod - to je úkol těžký, ale není na něm nic nemožného, je jenom třeba jej jasně pochopit a pustit se důkladně do práce. V tom také spočívá naše nová politika.** V současné době byla v nevelkém počtu podniků již zavedena obchodní kalkulace, dělníci jsou v nich placeni podle cen na volném trhu a v účtování přešly tyto podniky na zlatý podklad. Ale počet takových hospodářských jednotek je nepatrný, ve většině pak vládne chaos, naprostý nesoulad mezi výdělkem a existenčními podmínkami; část podniků byla vyňata ze státního zásobování, část je zásobována neúplně. V čem hledat východisko? Jedině v tom, že

se naučíme, že se přizpůsobíme, že dokážeme vyřešit tyto úkoly tak, jak je nutno je vyřešit, t. j. jak to odpovídá daným podmínkám.

To je moje odpověď soudruhům, kteří mluvili k dnešnímu jednání, a nyní odpovím krátce na některé písemné dotazy.

V jednom z nich se říká: **„Odvoláváte se na Port Artur, ale nemyslíte, že Port Arturem můžeme být my, obklíčení mezinárodní buržoasií?“**

Ano, soudruzi, poukazoval jsem již na to, že válečný živel je nebezpečím, že nelze začínat válku a nepočítat přitom s možnou porážkou. Utrpíme-li porážku, pak se ovšem octneme v truchlivém postavení Port Arturu. V celé své řeči jsem měl na mysli Port Artur mezinárodního kapitalismu, který je obklíčen, a to nejen naší armádou. Uvnitř každé kapitalistické země stále víc a více narůstá armáda, která obklíčuje tento Port Artur mezinárodního kapitalismu.

Na jiném lístku je otázka: „A jaká bude naše taktika druhý den po sociální revoluci, vzplane-li tato revoluce za rok nebo za dva roky?“ Kdyby bylo možno odpovídat na takové otázky, bylo by velmi snadné dělat revoluce, a my bychom jich všude nadělali spoustu. Na takové otázky nelze odpovídat, protože nemůžeme říci, co bude za rok nebo za dva roky, ale ani co bude za půl roku. **Klást takové otázky je stejně bezúčelné jako pokoušet se řešit otázku, která bojující strana se octne v truchlivém postavení pevnosti Port Arturu.** Víme pouze to, že nakonec bude pevnost mezinárodního Port Arturu nevyhnutelně dobytá, protože ve všech zemích rostou síly, které ji zdolají. U nás je však hlavní otázkou, co učinit, abychom si za nejtěžších podmínek, v nichž dnes žijeme, udrželi možnost obnovy velkoprůmyslu. Nesmíme se vyhýbat obchodní kalkulaci, nýbrž musíme pochopit, že pouze na tomto podkladě lze vytvořit snesitelné podmínky, uspokojující dělníky jak po stránce mzdové, tak i pokud jde o množství práce atd. Jedině na tomto podkladě obchodní kalkulace lze budovat hospodářství. Tomu brání předsudky a vzpomínky na to, co bylo včera. Nebudeme-li toho dbát, pak nedokážeme patřičně uskutečnit novou ekonomickou politiku.

Mám tu i takovéto otázky: **„Kde jsou hranice ústupu?“** Několik lístků obsahuje stejně zaměřenou otázku: **jak dlouho můžeme ustupovat?** Předvídal jsem tuto otázku a několik slov jsem o ni řekl ve své první řeči. Tato otázka je výrazem jistého pocitu malomyslnosti a skleslosti a není naprosto ničím podložena. Je to stejná otázka, jakou jsme slyšeli v době uzavření brest-litevského míru. **Tato otázka je nesprávně formulována, protože teprve další uskutečňování našeho obratu nám může poskytnout materiál pro její zodpovězení. Ustupovat budeme tak dlouho, dokud se nenaučíme, dokud se nepřipravíme, abychom mohli přejít k trvalé ofenzivě. Nic víc na to nelze odpovědět.** Ustupovat je velmi nepříjemné, ale když se bojuje, pak se nikdo neptá, zda je to příjemné či nepříjemné, a vojska ustupují a nikdo se tomu nediví. Z rozhovoru o tom, jak dlouho budeme ještě ustupovat, nic užitečného vzejít nemůže. **Proč si máme předem vymýšlet takové situace, z nichž není východiska? Je třeba pustit se místo toho do konkrétní práce. Je třeba bedlivě prozkoumat konkrétní podmínky, situaci, je třeba určit, čeho je možno se zachytit - říčky, hory, bažiny, té či oné stanice, poněvadž teprve tehdy, až se dokážeme něčeho zachytit, budeme moci přejít k ofenzivě.** A nesmíme se poddávat malomyslnosti, nesmíme se vyhýbat otázce agitačními výkřiky, které mají velkou cenu na pravém místě, ale v této otázce nemohou přinést nic jiného než škodu.